

Blaž Mesec

OČARANI Z MOČJO

Ko sem že formuliral zamisel za ta referat, sem dobil poziv svojih kolegic, naj prispevam komentar k *Globalnim standardom izobraževanja in usposabljanja za socialno delo*. V preambuli teh standardov je – kot izhodišče in orientacija – definicija socialnega dela, kot sta jo podali mednarodna zveza socialnih delavk in delavcev in mednarodna zveza šol za socialno delo. Tako je moja nejevolja, ki so jo do tedaj povzročali bolj izmuzljivi viri, dobila oprijemljivo in avtoritativno pisno referenco, ki je hkrati dobrodošel priročen kalup za sistematiziranje mojih misli. Moj prvotni namen, kritizirati neustrezno rabo pojma moči v socialnem delu, se je tako prekril in razširil. Podati nameravam pripombe k definiciji, v katere jedru je neustrezna raba pojma moči v socialnem delu. Tu se ne nameravam ukvarjati ne z *Globalnimi standardi* ne s *Predlogom novega etičnega kodeksa*, temveč z mednarodno definicijo strokovnega socialnega dela, ki je podana v posebnem, drugem poglavju *Globalnih standardov*.

K primerni drži me je spodbudilo tudi stališče Tineta Hribarja (2004), ki bi ga v povzetku lahko takole parafrazirano prenesel na socialno delo: naš pogled na evropske in globalne opredelitve socialnega dela in vsega, kar je z njim povezano, naj ne bo pogled od zunaj, z roba, obremenjen z manjvrednostnim kompleksom in servilnostjo do vsega, kar prihaja iz Evrope, ampak pogled iz središča, samozavesten in ponosen na to, kar smo v desetletjih ustvarili na področju mišljenja o socialnem delu in prakse socialnega dela.

Da bi se izognil grobem nespoznanju, naj, preden se lotim analize besedila, povem, za kaj mi v prvi vrsti gre. Gre mi za opredelitev specifičnosti socialnega dela, za vprašanje, kaj je tisto posebno pri socialnem delu, po čemer se razlikuje od drugih strok; kaj zna socialni delavec delati, česar drugi ne znajo. Drugotno je vprašanje, kaj

vse socialni delavci delajo ali naj bi delali, kajti tega je veliko in daleč presega okvir specifične socialnodelovne stroke.

Ponovimo definicijo:

Stroke socialnega dela spodbuja socialne spremembe, reševanje problemov v človeških odnosih in opolnomočenje ter osvoboditev ljudi za to, da se doseže večje blagostanje. S praktično uporabo teorij človeškega vedenja in socialnih sistemov socialno delo posreduje tam, kjer prihajajo ljudje v interakcije s svojimi okolji. Temeljni načeli socialnega dela sta načeli človekovih pravic in socialne pravičnosti.

Že na prvi pogled lahko ugotovimo, da je definicija presplošna, nespecifična, vsebinsko neustrezna in torej slaba in nezadostna. Poglejmo¹.

»STROKA SOCIALNEGA DELA«

Dobra stran te opredelitve je, da je socialno delo uvrščeno med stroke (*professions*) in ne med pol-stroke (*semi-professions*), za kar je še do nedavnega marsikje veljalo. Tako se uvršča med stroke, kot so medicina, pravo, pedagogika, uprava, organizacija ipd.

¹ Nekaterim se ni zdelo smiselno, da bi se ukvarjali z definicijo, ki je zgolj v preambuli k standardom izobraževanja, namesto da bi se ukvarjali s samimi standardi. Tudi to še pride na vrsto. Zdaj sem se pač osredotočil na definicijo, ki je sporna. Podali sta jo dve najvplivnejši mednarodni organizaciji socialnega dela, torej ne gre za nekaj nepomembnega. Poleg tega vemo iz zapletov ob sprejemanju slovenske ustave, da so preambule še kako pomembne (gl. Hribar 2004).

Toda bistvena pomanjkljivost te opredelitve je, da ni jasno in izrecno že v prvem stavku poudarjeno, da je socialno delo hkrati tudi *veda o ravnanju*. Medicina ni samo praktično zdravljenje, ampak tudi medicinska veda, pravo je praktična stroka in hkrati pravna veda, pedagogika je strokovna dejavnost vzgoje in izobraževanja in hkrati pedagoška veda, uprava je strokovna upravna dejavnost in veda o upravljanju, organizacija je praktična strokovna dejavnost in je organizacijska veda. Le socialno delo je definirano zgolj kot stroka. Definicija navaja v nadaljevanju, da socialno delo uporablja teorije človeškega vedenja in socialnih sistemov. Toda to ne pomeni, da mu je priznan tudi status vede; ne, s tem je reducirano na uporabnika teorij drugih ved. Nikjer ni navedeno, da tudi *sámo* raziskuje in oblikuje *svojo* vedo o ravnanju kot kritično-teoretsko refleksijo svojega ravnanja. To je velika načelna pomanjkljivost te definicije, ki bi jo odpravil majhen dostavek na ustreznem mestu: »in veda«.

»STROKA SOCIALNEGA DELA SPODBUJA SOCIALNE SPREMEMBE«

Naštete so tri funkcije socialnega dela. Ta je prva. Izraz »spodbujanje socialnih sprememb«, če ni kako kvalificiran (omejen), je kot »delokrog« strokovnega socialnega dela preširok. Pustimo ob strani nerodno in nezadostno formulacijo, da gre pri socialnem delu za »spodbujanje« socialnih sprememb. Mislim, da gre za več, za spreminjanje, doseganje sprememb, ne le za spodbujanje. Spreminjanje že, toda ne v smislu te definicije.

»Socialne spremembe« so lahko (angleščina, od koder je to prevedeno, je pri tem nediskriminativna) *družbene spremembe* na globalni ravni, na ravni nacionalnih družb-držav in na vseh nižjih ravneh; lahko so spremembe družbenih sistemov, vključno s socialnimi spremembami v ožjem pomenu (spremembe na področju delnega sistema »sociale«, socialnega varstva), in spremembe v medosebnih odnosih ali odnosih osebe s svojim socialnim okoljem.

Globalizacije, ki je vsekakor socialna sprememba, ni spodbudilo socialno delo. Spremembe družbenopolitičnega sistema iz realnega socializma v liberalni kapitalizem (pogojno rečeno), ki je socialna (družbena) sprememba, nimam za spremembo, ki jo je ali naj bi jo spodbudilo socialno delo. Osamosvojitve, denacionalizacije, privatizacije

in vseh drugih tranzicijskih sprememb pri nas ni spodbudilo socialno delo. Celo boja proti revščini, zaposlovalnih programov, protialkoholnega in protikadilskega programa, pokojninske reforme itn. ni pobudilo in spodbudilo socialno delo kot stroka, čeprav je pri nekaterih teh programih in reformah sodelovalo prek stanovskih organizacij. Vse te spremembe kratko malo ne sodijo med vsakdanje delovne naloge socialnega dela. S socialnim delom skupaj z udeleženiimi na različne načine rešujemo težavne življenjske situacije, v katere so zašli. Ob tem se spremeni doživljanje in ravnanje vpletenih, izboljšajo se njihovi odnosi z okoljem, z viri zadovoljevanja njihovih potreb itn. Te spremembe so lahko obsežne in trajne.

Ne smemo spregledati drugega pomena »spreminjanja« v obravnavani definiciji. Besedna zveza »spodbujanje socialnih sprememb« (v pomenu družbenih sprememb) se navadno pojavlja kot nasprotje »zavzemanju za *status quo*«. Prvo se povezuje z liberalno in drugo s konzervativno politično opcijo. V obeh primerih mislijo pri tem na makro družbene spremembe v nasprotju z ohranjanjem temeljnih družbenih odnosov. Mislijo na spreminjanje (ali ohranjanje) družbene ureditve ali delovanja in ureditve ključnih družbenih institucij; na spremembe, ki se dosežejo s političnim bojem, ne na spremembe v mikro okoljih uporabnikov socialnih služb, v njihovih družinah, bivalnih in delovnih okoljih.

Socialno delo se ne ukvarja z makro družbenim spreminjanjem, reformami in revolucijami, vnaša pa spremembe v življenje svojih uporabnikov in spremembe v delovanje njihovega družbenega okolja, vključno z relevantnimi službami. S kopičenjem teh sprememb in z večanjem kompleksnosti nalog, ki jih je socialno delo sposobno reševati, se spreminjajo socialna varnost in oskrbljenost ljudi, njihova povezanost, solidarnost in vključenost. To pa so same po sebi značilnosti »boljše, pravičnejše, družbe«, le da so dosežene po drugi poti kot z radikalnimi posegi v *status quo*, ki je tako ali tako iluzija, saj je družba vedno *in statu mutante*.

»REŠEVANJE PROBLEMOV V ČLOVEŠKIH ODNOSIH«

To je druga funkcija socialnega dela po tej definiciji. Na prvi pogled bi se strinjali s tem, da gre pri socialnem delu za »reševanje problemov v človeških odnosih«. Vendar je tudi ta formulacija očitno

presplošna. Kaj na tem svetu ni človeški odnos? Natančneje je treba opredeliti, za kakšne človeške odnose gre, na kateri ravni, v kakšnih okoliščinah; človeške odnose nasploh in kar tako ali odnose osebe ali skupine z njenim družbenim okoljem v posebnih težavnih okoliščinah, za katere so značilne objektivne težave in subjektivna stiska, in jih na kratko označimo z besedo »socialni problem« ali »socialna problemska situacija«. Definicija se izogiba besedni zvezi »socialni problem«.

V prejšnjih razpravah sem polemiziral z razširjeno trditvijo, da je naloga socialnega dela reševanje socialnih problemov, pojmovanih kot »družbenih, societalnih, socialnih problemov« – revščine, nezaposlenosti, lakote, nalezljivih bolezni, korupcije idr. Za kaj takega socialno delo nima posebnih strokovnih instrumentov. To so *družbeni* problemi, ki se rešujejo ob sodelovanju vseh ravni in sektorjev družbe. Nekateri druge stroke imajo boljše instrumente (npr. ekonomske) za reševanje teh problemov kot socialno delo. Brezposelnost je družbeni problem. Če se vprašamo, kako bi ga najbolje rešili, bomo odgovorili, da z ustvarjanjem novih delovnih mest. Nova delovna mesta ustvarja rastoče gospodarstvo, ne socialno delo. S socialnim delom pa lahko pomagamo brezposelnemu, ki ga je to stanje pahnilo v tako hudo stisko, da je ogroženo preživetje ali zdravje njega in njegove družine.

Opozarjam, da je v definiciji vendarle uporabljen izraz »reševanje problemov«, ki bi moral po nekaterih pojmovanjih izginiti iz socialnodelovnega besednjaka, češ da definiranje odnosa ali situacije kot problematičnih vodi do tega, da sčasoma vidimo v zadevi vse več problemov oziroma da tako izhodišče že stigmatizira in onemogoči rešitev zaradi mehanizma samoizpolnjujoče se napovedi. To je v večini primerov pregloboka in zgrešena filozofija.²

² V priložniku ameriške avtorice za »opolnomočenje« družin s socialnim delom beremo: »Z leti smo spoznali, da začetno osredotočenje na problem žal pogosto, čeprav morda nenaumno, pelje v še večje osredotočenje na problem med delom in po njem. [...] V pristopu moči pa gledamo na večšine reševanja problema kot na ene od več večšin, ki se uporabljajo v praksi; niso primarni fokus dela.« (Wise 2005: 12). Sami razumemo »socialni problem« kot zapleteno življenjsko situacijo, ki je objektivno težavna, ne lahko rešljiva, udeleženi pa jo doživljajo kot stisko (gl. Lüssi 1991). Ker so take situacije težavne, jih lahko pomagamo ljudem reševati samo s strokovnim znanjem, ki presega zdravorazumsko vednost. Zato imamo šole za socialne delavce.

Naloga socialnega dela ni reševanje vsakršnih problemov v odnosih med ljudmi, tudi ne družbenih problemov v pravkar opisanem smislu, ampak reševanje socialnih problemov, pojmovanih kot težav in stisk konkretnih oseb pri zadovoljevanju temeljnih materialnih potreb: težnje po pridobitnem delu, osnovni usposobitvi, izobrazbi in vzgoji, skrbstvu v primeru nesamostojnosti in po funkcionalni socialni mreži. To ni noben misterij. Zato je čudno, da v definiciji to ni izrečeno, kaže pa na to, da se sestavljavci izogibajo opredeliti socialno delo kot tisto, kar je, namreč reševanje oseb v težavnih življenjskih situacijah, ker bi radi, da bi bilo nekaj drugega. Morda se jim to, kar je, ne zdi dovolj pomembno. Kot bi hoteli reči: pomembno je spremeniti družbo, ni pomembno pomagati posamezniku.

»OPOLNOMOČENJE TER OSVOBODITEV LJUDI ZA TO, DA SE DOSEŽE VEČJE BLAGOSTANJE«

To je, po definiciji, tretja funkcija socialnega dela in najbolj sporna. Gre torej za dva pojma: *empowerment* in osvoboditev. Poglejmo najprej slednjo.

Osvoboditev. V formuli »osvoboditev ljudi za to, da se doseže večje blagostanje« kljub nejasnosti (osvoboditev od česa, katerih ljudi) prepoznamo znano strukturo ideologije razrednega boja in revolucije: neznosno slabe življenjske razmere »ljudi« (beri: revnih, deprivilegiranih ljudi, delavskega razreda) bomo izboljšali, če bomo ljudi (delavski razred) osvobodili kapitalističnega zatiranja in izkoriščanja. Res je, nista omenjena ne proletariat ne kapitalizem, ostala pa je struktura, obrazec – osvoboditev od zatiranja za boljše življenje v pravični družbi. Duha novega časa po propadu socializma izraža poleg opustitve starih terminov razrednega boja tudi zanimiva formulacija smotra osvoboditve: »večje blagostanje«. Blagostanje je najvišja stopnja (materialne) kakovosti življenja. Blagostanje je ali pa ga ni. Ni majhnega blagostanja, večjega in velikega blagostanja. Duh potrošniškega časa pa se kaže v pričakovanju, da bi blagostanje še povečali. Čemu ne bi imeli več, kot že imajo, čeprav je že to blagostanje. Morda gre zgolj za težavo pri prevajanju angleškega *welfare* ali *well-being*, kar bi lahko morda prevedli tudi kot »kakovost življenja«; to je mogoče stopnjevati (nizka kakovost, visoka kakovost).

Osvoboditev ljudi, torej. Verjamem, da sestavljalci definicije niso mislili na vse ljudi, morda celo ne na proletarijat, ali na vse zatirane³. Morda so mislili na ljudi, ki so se znašli v posebnih okoliščinah, ki jim pravimo socialna problemska situacija, na uporabnike socialnodelovnih storitev. A zakaj tega niso zapisali in se tako izognili nesporazumom? Najbrž tudi niso mislili revolucije, ampak drugačne vrste osvobajanje. Kako si ga predstavljajo, niso zapisali, a nič ne de.

Socialni delavci tako ali tako nismo osvoboditelji, ki bi si na svoj (mednarodni) prapor napisali geslo SVOBODA in šli v boj za osvobajanje ljudi. Tudi ne, da bi kot pripadniki kakšne verske sekte, ki poskušajo pridobiti za svojo vero vsakogar, na kogar naletijo, tudi mi poskušali vsakogar, ki nam pride pod roke, osvoboditi zatiranja, spon in omejitve njegovega položaja, kot jih vidimo samo, pa če to hoče ali ne. Če bi ravnali tako proselitistično in aktivistično, bi se pri prvem koraku zapletli v nerešljive konflikte, kjer bi morali s silo uveljaviti svoj prav ali pa odstopiti, namesto da bi interverirali v konfliktih in jih pomagali reševati.

Zavedamo se, da je človek po naravi svoboden, da je svoboda neločljiva od človekove biti. Zavedamo se tudi tega, da so marsikateremu posamezniku in celim družbenim skupinam marsikje na svetu kratene svoboščine in omejevana osebna svoboda. Proti temu imamo v družbi na voljo dva pristopa. Prvi je politični boj z uporabo političnih sredstev, na katera se najbolje spozna ne socialno delo, ampak politična stroka in veda (v prostem času, tj., ko ni v svoji poklicni vlogi, pa vsakdo). Drugo je pravna pot skozi ustanove pravosodnega sistema – na to se najbolje spoznata pravna veda in stroka.

Socialno delo kot socialno svetovanje ne uporablja ne prve ne druge poti kot svoje specifične metode. Ko dela s klientom, socialni delavec izhaja iz apriornega spoštovanja človekove svobode, njegove *avtonomije in samodeterminacije*; klient naj sam odloča o svoji usodi, ne mi ali kdor koli drug

³ »Zatiranje« pri pristaših »osvobajanja« in »opolnomočenja« ni samo ali sploh ne več »izkoriščanje človeka po človeku«, temveč pomeni vsakršen družbeni problem; glavne oblike zatiranja so »revščina, nasilje, odvisnosti in diskriminacija« (Wise 2005: 14). Alkoholika torej zatira alkoholizem, revnega pa revščina. Take depersonalizirane tавтоloške opredelitve marksisti ne bi bili veseli, saj so bili prepričani, da se je zatiranja mogoče osvoboditi samo, če se zatirani znebijo zatiralcev.

namesto njega (razen v izjemnih primerih). Naša naloga je to avtonomijo zaščititi, kjer je ogrožena, z legalnimi socialnimi interventnimi ukrepi v okviru javnih pooblastil in v okviru svetovalnega postopka pomagati klientu s podpiranjem njegovega avtonomnega odločanja o življenjskih možnostih. Ko delamo z družino (ali drugačno skupino), ima vsak njen član svojo avtonomijo. Kako poseči v spore med avtonomnimi subjekti, da ne bo okrnjena avtonomija nikogar, *to* je stvar strokovne večšine, *to* je problem, ki ga mora biti sposoben rešiti strokovnjak skupaj z udeleženi.

A *to*, kar velja za svobodo in osvobajanje, velja tudi za druge vrednote: samouresničenje, socialno pravičnost itn. Socialno delo ni boj za uresničitev ali maksimizacijo teh vrednot; je prizadevanje za rešitev socialnih problemskih situacij udeleženi oseb, za ublažitev njihove stiske, povezavo z viri in socialno vključitev. Pri tem pa imamo pred očmi omenjene vrednote – kot usmeritev, ne kot neposredni in brezpogojni cilj.

Za »osvoboditev« smo porabili preveč besed. P. Lüssi (1991: 45) temu pojmu ne posveti niti celega stavka, ko pravi: »Prava, specifična teorija socialnega dela ne more uspevati s pojmi, kot so ‚diagnoza‘, ‚obravnavaj‘, ‚delovna pogodba‘, ‚proletariat‘, ‚emancipacija‘, ‚notranja rast‘ ipd.«⁴ Mimogrede, Lüssi, ki je menda teolog, ne pravi, da si socialno delo prizadeva za odrešitev duš in večno življenje.

»OPOLNOMOČENJE (EMPOWERMENT) TER OSVOBODITEV«

1. *Empowerment* ima dva pomenska odtenka: je prevod latinske *emancipatio*, ki bi jo prevedli kot »osvoboditev«. Torej gre v zvezi »opolnomočenje in osvoboditev« za pleonazem (emancipacija in osvoboditev), ki pa ni naključen; poudarja, kako zelo pomembno je (sestavljalcem te definicije) *osvoboditi ljudi*. Po drugi strani pa »opolnomočenje«, kot je neustrezno prevedeno⁵, pomeni »okrepitev«, »dodajanje moči«, »krepitev moči«, kot tudi prevajajo. Ta izraz je pri protagonistih nove definicije izpodrinil »zastareli« pojem »pomoč« (angl. *help*), ki naj ga ne bi več

⁴ Isto velja za »zatiranje«.

⁵ SSKJ: »Opolnomočen, zastarelo, pooblaščen: opolnomočeni so, da izdajajo potna dovoljenja / opolnomočeni minister«.

uporabljali v sodobnem socialnem delu, češ da izraža enosmerni odnos in podrejeni, poniževalni položaj uporabnika.

Empowerment torej pomeni dajanje ali do-dajanje moči. V slovenščini imamo za to že od pamtiveka besedo »po-moč«. Ko skozi vrata vržemo *help* (pomoč), se nam skozi okno vrne *empowerment* (pomoč). Klient, ki je prej prišel po pomoč, bo odslej prihajal po moč. (Dejansko pri nas obstaja društvo za preventivo, ki se imenuje Po Moč – vključuje predstavo, da ljudje hodijo po to čudežno tvarino, »moč«, kot po gorivo na bencinsko črpalko). Angleški vizitatorici socialno-delovne politične korektnosti, ki se je posmehnila naši zaostalosti, ker še vedno naivno nevedno uporabljamo *help*, bi lahko pojasnili, da že od nekdanj govorniki o *empowerment* in smo lahko zgled drugim Evropejcem.⁶

Sklep: *Empowerment* v slovenščini *terminološko* ničesar ne spodrine in ne nadomesti, saj je prej ko slej isti izraz kot »pomoč«.⁷

2. Vprašanje ni samo terminološke narave, gre za vsebino pojma in definicijo socialnega

⁶ »Predmetnik [ljubljske fakultete za socialno delo] je pod močnim vplivom metodologije pomoči. V Veliki Britaniji je beseda ‚pomoč‘ v glavnem izginila iz besednjaka socialnega dela, z argumentom, da ne razlikuje dovolj strokovne naloge od laičnega prizadevanja pri reševanju socialnih problemov (in tako ogroža strokovno integriteto). [...] Krilatice britanskega socialnega dela so med drugim zavzemanje, omogočanje, krepitev moči, medtem ko se slovenski predmetnik še vedno nesramežljivo osredotoča na pomoč, ko vsebuje predmete z nazivi Teorije pomoči I in II, Prostovoljno delo, Epistemologija socialnega dela in kibernetika 2. reda.« (Jones 2005.) V dodatku k članku sta navedeni mednarodna (globalna) definicija socialnega dela in definicija iz programa FSD.

⁷ Do uvajanja novih terminov v stroko, ki naj bi nadomestili stare, katerih pomen se je spremenil, smo skeptični ne le zaradi izkušnje z revolucionarnim »novorekom« (sisi, tozdi itn.) v času samoupravnega socializma, temveč tudi iz načelnega metodološkega razloga. Glaser in Straus (1967) pravita, da so koncepti razmeroma neodvisni od empirične vsebine. To pomeni, da se vsebina koncepta sicer spreminja, termin pa ostane. Vsebina koncepta »socialno delo« se je od začetka 20. stol. do danes gotovo spremenila, vendar je naziv stroke ostal. Podobno je s terminom »pomoč«. Gotovo ima ta pojem danes drugačno vsebino, kot jo je imel npr. v učbenikih iz 50. let preteklega stoletja. A to ne pomeni, da bi morali termin »pomoč« nadomestiti z drugim, temveč ga moramo na novo definirati oziroma opisati.

dela. V čem se pojma razlikujeta? Pomoč naj bi bila poniževalna, ker pomeni, da je uporabnik nemočen, socialni delavec pa ima moč. Dodajanje moči pa kakor da tega ne predpostavlja. To seveda ne drži. Dodamo pač lahko le nekaj, kar imamo in česar drugi nima ali nima dovolj. Oboje lahko naredimo na poniževalen ali ne poniževalen način; »pomagati« ni ne bolj ne manj poniževalno kot »dodati moč«.

A bodimo pozorni na razliko. »Pomoč« se vedno povezuje s praktičnimi opravili. Pomagamo pri delu, pomagamo urediti zadeve. Predstavljamo si človeka, ki nekaj dela, ureja, pa mu ne gre najbolje od rok in mu priskočimo na pomoč, podamo roko (ponekod v takem položaju rečejo: daj roko, prispevaj roko, podrži). Gre za sodelovanje. Pomagati pomeni sodelovati pri skupnem delu, pri urejanju zadev z *drobnim tkanjem uresničljivega, skupaj z njimi*, kot bi rekla Gabi Čačinovič Vogrinčič.

»Dodati moč« nam zbudi predstavo, da nekaj nečemu dodajamo, neko količino, ki je je premalo. Z mesta, kjer je moči več (pri socialnem delavcu) se prelije moč na mesto, kjer je je manj (pri uporabniku). Dobimo predstavo o nekakšni skrivnostni *hidravliki* (kot bi rekel Vito Flaker), črpalki za gorivo. Pojmovno-predstavno je »dodajanje moči« bolj nejasen in zastarel pojem kot »pomoč«.

Poleg tega pa se zaradi te nadomestitve ene-ga pojma z drugim nič ne spremeni v temeljni strukturi odnosa med socialnim delavcem kot uslužbencem institucije in klientom, ki pride po »moč«. Ta odnos je hierarhičen po naravi stvari in ga s preimenovanjem ne odpravimo. Še vedno ostane prva naloga socialnega delavca, da sebi in klientu reflektira značilnosti tega odnosa, naj ga imenuje »pomoč« ali »dodajanje moči«.

Sklep: »Pomoč« in »dodajanje moči« se ne razlikujeta ne terminološko ne glede na bistveno značilnost odnosa, ki ga označujeta, razlikujeta pa se po usmerjajoči predstavi. »Pomoč« se nanaša na sodelovanje pri urejanju konkretnih zadev realnega vsakdanjega življenja, »dodajanje moči« pa na nejasen mehanizem polnjenja nekega nevidnega akumulatorja moči, ki se bo aktualiziral bogvedi kdaj in s kakšnim namenom.

3. Kakšno vlogo imata ta pojma v definiranju socialnega dela? Če socialno delo definiramo kot »pomoč«, navedemo samo najbližji nadrejeni rod pojma, ki ga definiramo; povemo, da se socialno delo uvršča med »pomagajoče« stroke (kakor medicina, zdravstvena nega, psihoterapija ipd.).

Šele dodatna opredelitev te pomoči kot pomoči pri reševanju specifičnih socialnodolovno razumljenih socialnih problemov določi specifično strokovno področje. Če socialno delo definiramo kot »dodajanje moči«, smo pred isto nalogo. Tudi druge omenjene stroke dodajajo moč. Zdravnik doda moč, včasih kar s tabletko, medicinska sestra z nego ali razgibavanjem dodaja moč, pedagog usposablja, torej dodaja sposobnosti, kompetence ali »moči«, itn. Ko rečemo, da socialno delo dodaja moč, nismo povedali nič specifičnega; smo natanko na istem, kot če rečemo, da pomagamo. Šele dodatne opredelitve razložijo zdravnika od sestre, od pedagoga in socialnega delavca. Zdravnik dodaja moč z zdravljenjem, sestra z nego itn.

Če vprašamo zdravnika, kaj dela, bo odvrnil, da zdravi, sestra bo rekla, da neguje bolnike; pedagog, da vzgaja ali usposablja. Socialni delavec pa naj bi odgovoril samo, da dodaja moč? Vsi imenovani s tem, kar delajo, tudi dodajajo ljudem moč ali po starem pomagajo. Če socialni delavec ve, kaj dela, bo odgovoril, da pomaga ljudem reševati socialne stiske in težave. Šele s tem opredeli svojo specifičnost.

Sklep: Definicija navaja »dodajanje moči« kot nespecifično posledico (cilj) socialnega dela in s tem (tako kot »pomoč«) v najboljšem primeru uvrsti socialno delo med določene stroke, namreč tiste, ki pomagajo oziroma dodajajo nemočnim ljudem moč. Tudi dodajanje moči ni specifična naloga socialnega dela; s tem določilom ne definiramo stroke socialnega dela popolno in razlikovalno (diferencialno).

4. Specifično za socialno delo je pač reševanje socialnodolovno pojmovanih socialnih problemov (kot smo jih že opredelili; gl. tudi Lüssi, *op. cit.*). Seveda pa je to reševanje problemov na več načinov povezano z »močjo«, kar navsezadnje pove tudi beseda »pomoč«. Kljub temu pojma, ki označuje *differentiam specificam* socialnega dela, ne moremo kar nadomestiti s pojmom, ki sicer označuje *genus proximum*.

Pomoč vključuje različne »dimenzije«, »ravnana«, »strategije«. To, kar imenujejo »dodajanje moči«, je ena od strategij pomoči (ki pa se pojavlja tudi pod drugimi, bolj opisnimi in zato boljšimi nazivi) v dveh pomenih:

(a) V prvem pomenu bi »dodajanje moči« prevedli z besedno zvezo, ki ji Gabi Čačinovič Vogrinčič reče »skupaj-z«. Socialni delavec svoje institucionalne avtoritete (*auctoritas*, lat. oblast)

ne uveljavlja neposredno, tako da bi kar izrekel ukrep v okviru pooblastil, ki jih ima, in v skladu s svojim osebnim pojmovanjem, kako naj bi problem najbolje rešil (kot kak pooblaščen ali »opolnomočeni« državni uradnik), ampak vključi udeležene v problemu v reševanje težavne situacije. Lahko metaforično rečemo, da se del njegove uradne »moči« prelije k udeleženi oziroma da jim s tem »doda moč«. V tem pomenu sva pojem »dodajanja moči« uporabila v analizi o socialnem delu z družino, v kateri je bilo nasilje. Strategija pomoči (v nasprotju s kontrolno strategijo) vsebuje proaktivno delovanje namesto reaktivnega, usmerjenost na metode socialnega dela namesto ne administrativne ukrepe, »krepitev moči« družine, tj., delo *skupaj z družino* namesto enostranske uporabe uradne moči, pragmatično-realistično usmeritev namesto moralistične, sistemsko epistemologijo namesto linearno-kavzalne (Meseč, Čačinovič Vogrinčič 1996, 1996: 89–114). Tudi »tradicionalna« metodika vsebuje načela, ki spodbujajo sodelovanje uporabnikov. Tako je npr. načelo spodbujanja samostojnosti (Lüssi 1991: 267), ki vsebuje tole: »Socialni delavec spoštuje, varuje in spodbuja samostojnost udeleženi v problemu. [...] Zahteva od njih, da aktivno sodelujejo v procesu reševanja problema, in ne stori ničesar, kar lahko storijo sami. Spodbuja jih k samostojnemu odločanju.« Temu se reče spodbujanje samostojnosti, sodelovanje, skupno reševanje problema – ne »dodajanje moči«.

(b) Druga angleška beseda, ki označuje moč, je *strenght* – v sintagmi *strength perspective*, »perspektiva moči« ali sposobnosti v nasprotju s »perspektivo defekta«. Nevzdržnost »perspektive defekta«, ki je bila značilna zlasti za obravnavanje telesno in duševno prizadetih, je v tem, da so diagnozo defekta uporabljali za stereotipizacijo posameznikov, neutemeljeno prognosticiranje, izključevanje iz vsakdanjega okolja in za vnaprejšnje neutemeljeno odrekanje razvojnih in življenjskih možnosti. V okviru perspektive moči smo pozorni na preostale posameznikove »moči« ali sposobnosti, ki jih lahko razvijamo, se izogibamo stereotipnemu presojanju in skrbimo za vključevanje in normalizacijo. V širšem pomenu bi perspektiva moči pomenila usmeritev pozornosti na *vire*, ki so udeleženi na voljo pri reševanju problema. Človeku v socialni problemski situaciji pomagamo tako, da funkcionaliziramo njegov dostop do virov, in sicer toliko, da si bo naprej znal pomagati sam, da bo znal sam *uporabiti svoje vire*

(»moči«) in se povezati z viri (»močmi«) v svojem okolju; da se bo okreplil, telesno in psihično, in utrdil svoje socialne vezi, odnose z drugimi, s socialno mrežo.

Posledica uspešno opravljenega socialnega dela je nedvomno rešitev socialnega problema konkretnih oseb. Vključitev v družbo, povezava z viri preživetja in ureditev odnosov z družbenim okoljem pomenijo seveda izboljšanje družbenega položaja in prirast družbene moči, ki jo lahko človek uporabi za nadaljnje izboljševanje svojih razmer. Metodični poudarek na človekovih zmožnostih in obstoječih virih prispeva k rešitvi težavnega položaja; izboljšanje razmer pa že samo po sebi pomeni nekaj takega kot »prirast moči«. »Perspektiva moči« – spodbujanje samostojnosti in sodelovanja – je torej metodično vodilo pri reševanju socialnega problema, ne pa naloga in cilj socialnega dela. Ljudem pomagamo rešiti stiske in težave, da bi preživeli in si uredili življenje na družbi, času in okolju primerni kakovostni ravni. To delamo skupaj z njimi in se opiramo na njihove obstoječe vire in zmožnosti. Z usposabljanjem, ki je eden od načinov ravnanja v socialnem delu (po Lüssiju), lahko te zmožnosti izboljšamo (npr. z »asertivnostnim treningom«) – komur je to všeč, lahko temu metaforično reče »dodajanje moči« (gl. točko 6).⁸

Sklep: V definicijo bi lahko torej poudarek na »perspektivi moči« prišel kot nadaljevanje opredelitve naloge socialnega dela (ki v sedanjih definicijah sploh ni navedena), ki »pomaga reševati socialne probleme skupaj z udeleženci, ne z enostransko uporabo formalnih pooblastil, pri čemer se opira tudi na lastne vire samopomoči in zmožnosti udeležencev«. »Krepitev moči« je v tem pomenu ena od dimenzij ali strategij pomoči, je poudarjeni »skupaj z njimi«, ne pa pomoči nadrejeni pojem oziroma pojem, ki bi lahko izrinil in nadomestil »pomoč«.⁹

⁸ Wise (2005: 10) piše, da »dodajanje moči« vsebuje tri ravnanja: informiranje in izobraževanje, izboljševanje veščin obvladovanja situacije in sodelovanje z drugimi. Nič takega, kar ne bi vsebovalo »tradicionalno« socialno delo, le da tega ne subsumira pod pojem »moči«, ampak uvršča med »načine ravnanja v socialnem delu«, med »metodična načela« (Lüssi 1991) ali med sestavine »pomoči pri reševanju socialnega problema«.

⁹ Čeprav se Wise zavzema za perspektivo »dodajanja moči«, mirno uvrsti socialno delo med »pomagajoče stroke« (2005: 11), s čimer implicitno priznava »pomoč«

5. Moč ali razmerja moči (tu bi bilo že ustrezneje pomisliti na *power*, ne *strength*) so ena od dimenzij (neformalnih) medosebnih in (formalnih) institucionalnih odnosov. V socialnem delu jih upoštevamo zlasti tako, da smo pozorni na uporabo svoje strokovne in institucionalne moči in na zlorabe moči v odnosu do naših uporabnikov tako v neformalnih okoljih kot v institucijah. Pri odnosnih težavah opozarjamo na konkretna poseganja v avtonomijo drugih oziroma omogočimo pogovor in pogajanja med udeleženiimi. V skrajnih primerih zlorabe moči uporabimo svojo institucionalno moč v obliki interventnih ukrepov za zavarovanje osebe. Intervencija, zagovorništvo, pogajanje so načini ravnanja, kjer je uporaba moči za zavarovanje klienta najočitnejša. Če ženo, ki je žrtev močnega nasilja, sprejmemo v zatočišče, je nismo osvobodili in »opolnomočili«, temveč zaščitili – z legalno močjo institucije smo onemogočili možovo nadaljnjo zlorabo moči.

Sklep: Razmerja moči so ena od številnih dimenzij, ki opisujejo naravo socialnega problema in njegovega reševanja in jih kot taka upoštevamo pri delu. Uporaba institucionalne moči za zaščito uporabnikov je v metodiki socialnega dela dobro obdelana; prav tako je reflektirana razlika v moči med socialnim delavcem in uporabnikom.

6. V nadaljevanju ženo iz prejšnjega primera s svetovanjem pripeljemo do uvida, da lahko izbira, kako bo živela – omogočimo ji izbiro. Če je to komu všeč, lahko reče, da smo ji dali »moč izbire« (zveni precej enostransko). A to je, kakor da bi rekli, da smo alkoholiku vtili moč abstinence. Ko skrbimo, na primer, za opešaneega starega človeka, ki mu preskrbimo nego in pomoč v gospodinjstvu, bi lahko rekli, da smo mu nadomestili izpadlo moč osebne nege in moč opravljati gospodinjstva opravila. Obe ti moči smo mu dodali. Berem, da Romi »potrebujejo pomoč v smislu usposabljanja in spodbujanja za kolektivne akcije, nujno potrebujejo zagovornika, ki bi jim dodajal moč za samozagovorništvo«. Mar ni bolj jasno, če rečemo, da potrebujejo zagovornika, ki bi jih usposabljal za samozagovorništvo, pri čemer jim bo rabil za vzor, kako se potegovati za pravice, da bi jih motiviral, ipd. Zagovorniki »dodajanja moči« bodo rekli: vidite, kako smiselni je ta pojem, povsod ga lahko uporabimo.

[Nadaljevanje opombe iz prejšnjega stolpca:]

kot nadrejeni pojem, »dodajanje moči« pa kot dimenzijo pomoči.

Sam pa pravim: vidite, kako je odveč.¹⁰ Dobro je tudi vedeti, da je raba pojma »moč« eden od več mogočih načinov opisovanja položaja, in sicer precej zdravorazumski. V sistemski teoriji, denimo, pojem moči nima kakšne posebne vloge. Tam *feedback*, povratna informacija (kakor koli že do nje pride) zmanjša ali poveča deviacijo. In ko začne *feedback* pomeniti »več istega«, uporabimo pojem »sprememb prvega in drugega reda«, da bi problematizirali »strategijo«.

Sklep: Raba izraza »moč« namesto izrazov »sposobnost«, »zmožnost«, »viri« je zastarela. Raba abstrakcij »moč« in »dodajanje moči« namesto bolj konkretnih opisnih terminov vnaša nejasnost. »Moč« je zgled pojma, ki »žre« druge pojme, kot bi dejal Bernard Stritih, tj., pojma, ki uničuje razlikovanje in vpeljuje abstraktno poenotenje.

7. Vendar se zdi, da ima »krepitev moči« kot povečevanje družbene moči kljub vsemu svoje mesto v socialnem delu. Ni mogoče zanikati, da uspešno skupnostno delo poveča družbeno moč skupine ali skupnosti, s katero smo delali. Invalidi, ki so se povezali med seboj v akcijsko skupino, so dosegli spremembo ureditve, zaradi katere se je izboljšala oskrbljenost vseh članov (Pečarič 2005).¹¹ Če bi uspeli s skupnostnim delom povezati Rome

¹⁰ Wise (2005: 11): »[Uporabnike] bi slišali reči ‚Rad bi vedel, kje bomo jutri jedli,‘ [...] redkeje pa: ‚Rad bi, da bi mi dodali moč, da bi imel kaj jesti‘ – to bi zvenelo smešno. Pomembno bi bilo, da bi si to besedo ‚dodajanje moči‘ približe ogledali, da bi videli, kako se uporablja, kaj lahko z njo izrazimo in česa ne, kakšna pričakovanja vzbudi, ko jo uporabimo kot del svojega strokovnega žargona.« Kljub temu zadržku zaradi nejasnosti pomena te besede je avtorica svojo knjigo nasloвила »Praksa dodajanja moči«.

¹¹ Z zanimanjem in simpatijo sem prebral prispevek Elene Pečarič, predsednice YHD (Društva za teorijo in prakso hendikepa) v rubriki Poštni predal 29 (Sobotna priloga Dela, 8. 10. 2005), v katerem protestira zoper prakso fundacije FIHO pri dodeljevanju sredstev invalidskim organizacijam. Takega njenega upravičenega in občudovanja vrednega javnega zavzemanja za pravično razdeljevanje sredstev pa ne morem imenovati »socialno delo«, saj bi sicer tudi to, kar dela fundacija, morali imenovati »socialno delo«. Najbrž bi tudi sama z indignacijo zavrnila interpretacijo, da je tako njeno delovanje posledica tega, da so socialne delavke »dodale moč« njeni organizaciji ali njej osebno, kot so poskušali dokazati nekateri na drugem kongresu socialnega dela. Samoorganiziranja prikrajsanih (ali kogar koli) in njihovega prizadevanja za boljšo kakovost življenja in več družbene moči ne moremo imeti za strokovno socialno delo.

v krajevni skupnosti v urejeno delujočo skupnost z zaupanja vrednimi predstavniki, bi se povečala njihova družbena moč; veliko bolj verodostojno bi se lahko pogajali s predstavniki lokalne skupnosti za ureditev razmer. Govorimo o skupnostnem socialnem delu, v okviru katerega uporabimo socialnodelovno veščino za animiranje in organiziranje apatične, anomične in neorganizirane skupnosti. Pomagamo skupnosti, da oblikuje svoje organe, da izrazi svoje želje, da izvoli predstavnike. Kot zagovorniki izglajujemo pot do predstavnikov lokalne skupnosti, pomagamo pri pogajanjih. Pri tem lahko zavzamemo vlogo nevtralnega posrednika ali pa vlogo pristranskega zagovornika. V obeh primerih naj bi predhodni proces povezovanja pripeljal tako daleč, da bi lahko skupnost sama prevzela odgovornost za svoje ravnanje. Vse to so znane metode skupnostnega socialnega dela. Teorija skupnostnega dela opisuje vse to, vendar ne omenja kaj dosti prizadevanja za povečevanje družbene moči. Navaja opisno, kaj je dobro storiti, da bi se odnosi izboljšali in potrebe bolje zadovoljile. Povedano drugače: s socialnim delom rešujemo problem, vzpostavljamo stike in povezave, izglajujemo poti, izboljšujemo odnose, se pogajamo – *ne gre nam za moč kot tako, ampak za ureditev odnosov, za znosno življenje ali sožitje*.¹²

Povečana družbena moč skupine ali skupnosti je lahko posledica vsega tega in okoliščina, ki lahko olajša nadaljnje rešitve (lahko pa jih tudi oteži), vendar *ni izrecni cilj našega prizadevanja*. Kakor da bi pri zagovornikih »opolnomočenja« prišlo do premika, *odkrenitve pogleda* – od reševanja težav in stisk do dodajanja družbene moči. Težav in stisk sploh ne omenjajo, socialni problem je izginil iz definicije socialnega dela.¹³

¹² »Dodajanje moči zaradi dodajanja moči ni dovolj. Strokovnjak mora biti odgovoren za to, da navede smotre, do katerih so vodili naši napor pri dodajanju moči.« (Wise 2005: 8.)

¹³ Razlog za opustitev »problema« smo delno že nakazali. Vendar tudi usmerjenost na »rešitve« po mnenju zagovornikov »opolnomočenja« ni dovolj dobra, saj rešitev predpostavlja »problem«. Izhajati iz »problema« jim pomeni zavoziti zadevo. »Problem« naj bi zamenjali z »življenjskimi obremenitvami« (*life stressors*) in se usmerili na »moči« (Wise 2005: 12). Gre za poenostavljanje in neznanje. Beseda »problem« pomeni socialnemu delavcu zapleteno odnosno situacijo; to ni psovka, ki bi jo naslavljal na uporabnika in ga s tem »nevro-lingvistično« frustriral. Uvajalcem »novoreka« bi priporočal, da preštudirajo Lüssijevo pojmovanje socialnodelovnega socialnega problema, njegovih sestavin in značilnosti.

Socialno delo pogosto pomaga ljudem »le« toliko, *da preživijo* – bodisi materialno ali, danes še pogosteje, ko *osmislijo* življenje v nezavidljivih okoliščinah, v katere so zašli. Kot da je zagovornikom »dodajanja moči« to premalo – *zgolj* preživeti, *zgolj* osmisлити življenje – in potrebujejo družbeno moč. Alkoholik za preživetje ne potrebuje družbene moči, ampak vrednostno presmeritev; v procesu urejanja namesto pijače kot magneta ponovno oživi privlačnost žene, družine, narave, samoizpopolnjevanja. Trpinčena ženska, ki se zateče v skupino samopomoči, dobi tam oporo, ob kateri lahko *redefinira* (»preokviri«) svoje prioritete; kjer je prej videla izgubo moža in neuspeh projekta popolne in srečne družine, vidi zdaj nove možnosti življenja. Ta izkušnja jo okrepi za vztrajanje na novi poti, ta okrepitev pa je naravna posledica doživetij in refleksije v skupini, ne nekaj, kar bi poskušali neposredno doseči. (Gl. točko 6.).

Moč se lahko dodaja komur koli. Zato so v definiciji »ljudje« kar tako in nasploh. In vendar to ni napredek, temveč nazadovanje. Reševanje kompleksne problemske situacije, za kar je potrebna strokovna večšina, je *reducirano* na »krepitev moči«, ki pomeni to, kar je v razpravi dejala zagovornica tega koncepta: »Šli smo na cesto in si izborili ...«

Je »iti na cesto« greh? Med metodami skupnostnega dela je tudi konfliktna strategija in v njenem okviru metoda neposredne akcije (demonstracije, protest, stavka, zasedba) kot ena izmed »taktik« v okviru konfliktna strategije (ki sicer vključuje zlasti pogajanja). Vendar je to strategija in taktiko smiselno uporabiti le v povsem določenih okoliščinah, saj lahko prej ko druge metode poslabša pogajalsko pozicijo (izzove prekinitev pogajanj) in kaj lahko tudi prekorači zakonite meje.

Sklep: Pojmovati »krepitev moči«, ki se nato izrazi v neposrednih akcijah, kot splošno metodo socialnega dela, pomeni reducirati kompleksnost reševanja socialnih problemov na eno dimenzijo in *posplošiti nekaj omejenega in izjemnega v splošno pravilo*. Socialno delo je veliko več kot kričanje parol, kar zna vsakdo.

8. Tako smo tam, kjer smo začeli – pri boju za osvoboditev. Če me občutek (in pogled v slovar) ne varata, se *power* kot družbena moč povezuje s politično močjo, močjo kot oblastjo, avtoriteto (*power to the people* = oblast ljudstvu), *strenght* pa bolj s telesno ali psihično močjo, sposobnostjo,

zmožnostjo. To pomeni, najprej, da dobi *empowerment* svoj specifični pomen, ki je več kot *zgolj* »dodajanje moči« ali »pomoč«, več kot samo zastarel jezikovni substitut za sposobnosti in kompetence, več kot določena strategija socialnega dela in omejena taktika skupnostnega dela, samo v zvezi z osvobajanjem, in sicer kot cilj socialnega dela – spreminjanje »ponižanih in razžaljenih« v *družbeno silo*, v združbe in gibanja, ki se borijo za »drugačen svet« (Ferguson 2006).

Definicija se s sintagmo »opolnomočenje in osvobajanje« zavzema za razredni boj ali boj »za drugačen svet« in meri *onstran socialnega dela*. Imam kaj proti temu, da se Afroameričani povežejo v *black power*? Da se ženske združijo v *women power*? Odvisniki v *junky power*? Da se starci združijo v *grey power* itn.? Da gredo na cesto in protestirajo? Nič nimam proti, da se borijo za svoje pravice in za boljši kos kruha – za boljše urejeno in pravičnejšo družbo. Delavci naj se združijo v sindikat in borijo za višje plače in boljše delovne pogoje. Pri nas so se tudi brezposelni že organizirali v sindikat, ki ga vodi celo socialni delavec. Lahko si zamislimo še druge podobne sindikate. Ljudje, ki imajo politične projekte, naj se povežejo v stranke in borijo za uresničitev svojih projektov. Vendar to ni več strokovno socialno delo, temveč politika – drugačna dejavnost.

Sklep: Prizadevanje za »drugačen svet«, za povečanje ali prerazdelitev družbenopolitične moči in bogastva kogar koli, ni specifična strokovna naloga socialnega dela. »Politično opredeljevanje in polemika je za socialnega delavca v njegovi poklicni vlogi kot socialnopolitičnega izvedenca neprimerno in kontraproduktivno,« piše Lüssi (1991: 130).

Razpravo o moči in njenem dodajanju lahko torej sklenemo. Pojem »dodajanja moči« ne prinaša v socialno delo nič takega, kar bi lahko imenovali ustvarjalni prispevek; narobe, vnaša zmedo v pojmovanje socialnega dela in njegove naloge, saj zabriše specifično diferenco socialnega dela med drugimi pomagajočimi (moč dodajajočimi) strokami ali pa se izide v golo tautologijo: pomagamo tako, da dodajamo moč. »Dodajanje moči« ima svoje smiselno mesto kot metodična usmeritev na delo »skupaj z«, na sodelovanje in uporabo lastnih virov uporabnika in v zagovorništvo; v povezavi z osvobajanjem pa meri *onstran* strokovnega socialnega dela, v *razredni boj* (sramežljiv ali pa zviti evfemizem zanj je »strukturni pristop«)

ali druge vrste političnega prizadevanja¹⁴. Pojmi kot »zatiranje«, »osvobajanje«, »krepitev moči« in podobno so čisto ideološki pojmi in ne sodijo v socialno delo.

Tovrstna (razredna) pristranskost je tudi v nasprotju z etiko socialnega dela. Socialno delo je namenjeno *vsem ljudem, kadar se znajdejo v težavah*, ne samo pripadnikom tega ali onega družbenega razreda. Bi »kapitalista«, ki se ločuje in bi rad uredil stike z otroki, zavrnil ali bi tudi njemu »dodali moč«?

»S PRAKTIČNO UPORABO TEORIJE ČLOVEŠKEGA VEDENJA IN SOCIALNIH SISTEMOV«

Ta besedna zveza pove, da stroka uporablja teorije človeškega vedenja in socialnih sistemov, se pravi, znanje o vedanju (morda tudi doživljanju) posameznika na eni strani in znanje o družbi, družbenem okolju, družbeni strukturi in procesih na drugi strani. To pomeni, da socialni delavci pri delu uporabljajo znanje psihologije in družbenih (morda tudi humanističnih) ved. Popolnoma je spregledano empirično, več kot očitno, naravnost vpadljivo in preplavljajoče dejstvo, da socialni delavci že sto let reflektirajo svoje praktično delo, ga evalvirajo, na tej podlagi izboljšujejo, ustvarjajo nove pristope, da, skratka, že ves ta čas empirično, s preučevanjem in *kritičnim reflektiranjem prakse* ustvarjajo svojo posebno vedo. Da je tako, priča obstoj številnih raziskovalnih ustanov in fakultet, ki raziskujejo socialno delo, pričajo številne strokovne publikacije, ki so namenjene prav razpravljanju o strokovnem socialnem delu in vsem, kar je z njim povezano.

Veda o socialnem delu je veda o intencionalni, institucionalizirani strokovni pomoči posameznikom, skupinam in skupnostim, ki so se znašli v socialnih problemskih situacijah, v stiskah in težavah socialne narave, ki ovirajo njihovo polnovredno vključitev v družbo, slabšajo kakovost njihovega življenja in ovirajo njihov osebni razvoj, veda o solidarnostnih procesih v družbi, to je, laični, neformalni pomoči, kakor tudi veda o

¹⁴ Rečeno je bilo, da brez političnega dela ne bi bilo teh in onih socialnih ustanov in drugih uspešnih projektov. Brez podpore politikov tudi bolnišnica ne bi bilo. Vendar ustanavljanje bolnišnic ni medicina.

okolščinah, zaradi katerih ljudje zaidejo v tak položaj in v katerih se odvijajo procesi pomoči.

Veda o socialnem delu je tesno povezana z drugimi vedami, družboslovnimi, humanističnimi, kulturološkimi; opira se na njihova spoznanja, jim pa daje na voljo tudi svoje izsledke ob proučevanju svojega posebnega predmeta. Veda o socialnem delu deluje kot vmesnik, ki prevaja znanje temeljnih ved v obliko, primerno za praktično uporabo, in vrača temeljnim vedam spoznanja o praksi reševanja socialnih problemov; deluje pa tudi kot *avtonomno področje znanstvenega raziskovanja postopkov pomoči in njihovega konteksta*. Veda o socialnem delu (boetika) sodi k vedam o ravnanju, kot smo jih nekaj našeli zgoraj.

Ta spregled vede o socialnem delu v definiciji je absolutno nedopusten. Ima pa svojo funkcijo – ohranja socialno delo v podrejenem položaju glede na etablirane vede in omogoča predstavnikom teh ved, da obdržijo vzvišen poučevalni odnos (ki ima za docirajoče tudi zelo oprijemljive praktične koristi, zlasti v povezavi z radikalnim proselitizmom, se pravi, širjenjem vere v moč po vsem svetu).

»POSREDUJE TAM, KJER PRIHAJAJO LJUDJE V INTERAKCIJE S SVOJIMI OKOLJI«

Še ena povsem splošna opredelitev. Kje pa ljudje ne prihajajo v interakcije s svojimi okolji? Definicija hoče verjetno povedati, da ima socialno delo *vlogo posrednika* med osebo (skupino, skupnostjo) in njenim okoljem in da ne dela niti samó z osebo v smislu terapije ali prilagajanja na zahteve okolja niti samo z okoljem v smislu adaptacije okolja na potrebe in zahteve posameznika, temveč posreduje med njima in ju usklajuje; da ima, skratka, socialni delavec *dvojni mandat*, naročilo osebe in naročilo družbe. Če hočejo to povedati, naj to tudi zapišejo.

»NAČELI ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SOCIALNE PRAVIČNOSTI«

Če gre za *vrednoti* (ne načeli), ki nas usmerjata, se z njima strinjam. Definicija pa v tem pogledu ni povsem na ravni časa in je preskromna. Filozof Tine Hribar predlaga kot osnovno orientacijo človeka našega časa vrednote »svetovnega etosa«: svetost življenja, posvečenost mrtvih,

dostojanstvo človeka s temeljnimi človekovimi pravicami in zlato pravilo (po Kantu), ki pravi, naj drugemu ne storim, kar ne želim, da bi drugi storil meni. To je »osnovno pravilo dolžnosti do drugega in drugačnega. Pravilo, ki zadolžuje ne samo k spoštovanju pravic drugega, ampak tudi, kolikor gre za šibkejšega in ranljivejšega od mene, k zavzemanju za njegovo pravico do predpravil. Iz tako razumljenega svetovnega etosa torej ne izhajata le strpnost in nenasilje, ampak tudi solidarnost. To je torej orientacija za to stoletje in tisočletje« (Hribar 2004: 282).¹⁵ To naj bi bila obča osnova kot izhodišče posebne strokovne etike, katere bistveni elementi so vključeni tudi v preambulo osnutka slovenskega nacionalnega programa socialnega varstva 2006–2010.

SKRATKA

Mednarodna definicija socialnega dela je preprosta, nespecifična, vsebinsko problematična in pomanjkljiva. Tako pomembna definicija bi morala

- jasno navesti, da je socialno delo praktična stroka in veda o strokovnem ravnanju hkrati;
- konkretno zamejiti področje dela, tj., delovno nalogo stroke, ki je reševanje socialnih problemov kot konkretnih primerov težavnih situacij v medosebnih odnosih in odnosih med ljudmi in njihovim družbenim okoljem;
- opredeliti naravo vede o socialnem delu in njeno povezanost s stroko in temeljnimi vedami, kot smo opredelili zgoraj;
- razmejiti stroko in vedo socialnega dela od najbolj relevantnih drugih strok in ved (socialne pedagogike, uprave, socialne politike idr.);
- opisati bistvene značilnosti metode socialnega dela, delovnih sredstev in načinov dela;
- upoštevati sodobna dognanja etike o temelju človekove skrbi za drugega in vključiti vrednote svetovnega etosa in socialne pravičnosti. Ker vsega tega obravnavana definicija ne

¹⁵ »Teolog Hans Küng zato ugotavlja ‚Ni preživetja brez svetovnega etosa.‘ (Küng 1996, 13). S to nalogo pred očmi od leta 1990 pod okriljem UNESCO vodi tako imenovani ‚Projekt svetovnega etosa‘, v okviru katerega je bilo organiziranih že vrsto svetovnih srečanj, leta 1998 pa je bila sprejeta tudi deklaracija, ki vsebuje ‚temeljne vrednote‘ tega etosa.« (*Ibid.*)

vsebuje, bi jo povsem lahko uporabili tudi kot izjavo o poslanstvu kake politične stranke, ki se zavzema za osvoboditev in ljudsko oblast v smislu političnih gibanj iz preteklosti.

PREDLOG NOVE DEFINICIJE

Kako naj bi torej definirali socialno delo? Takole: Socialno delo je stroka, katere naloga je pomoč konkretnim osebam, posameznikom, skupinam in skupnostim pri reševanju socialnih problemskih situacij in družbenem vključevanju, da bi lahko zadovoljevali osnovne potrebe primerne kulturi, v kateri živijo, in primerno običajni kakovosti življenja. (Pri opravljanju te naloge stroka spoštuje avtonomijo uporabnikov, se opira na njihove vire samopomoči in solidarnosti in usklajuje njihove potrebe in potrebe njihovega družbenega okolja.) Socialno delo je hkrati tudi veda o tej strokovni dejavnosti, o neformalni pomoči, solidarnosti in okoliščinah, v katerih se odvijajo. Socialno delo kot stroko in kot vedo usmerjajo vrednote svetovnega etosa.

Brez ne nujnega metodičnega dostavka v oklepaju ima ta definicija dobro vrstico več kot kritizirana definicija, pove pa neprimerno več in je zlasti vsebinsko ustrežnejša¹⁶. Podrobnosti tako razumljenega socialnega dela so obdelane v dobrih učbenikih metodike (ali teorije) socialnega dela.

KAKO SE JE MOGEL ZGODITI TA DEFINICIJSKI DEBAKEL?

Poglejmo nekoliko v preteklost. Pri nas je med drugo svetovno vojno komunistična partija zlorabila osvobodilni boj proti tuji okupaciji in projektu potujčenja in iztrebljenja Slovencev in pod njegovo krinko poleg osvoboditve z manipulacijo drugih skupin osvobodilne fronte izvedla krvavo socialistično revolucijo, v kateri je – v marksistično-leninističnem diskurzu – ljudstvo pod vodstvom svoje avantgarde prevzelo oblast in *uresničilo* vse temeljne postulate »znanstvenega

¹⁶ V razpravi o definiciji na kongresu so zagovorniki sedanje mednarodne definicije poudarjali, da mora biti kratka in zato ne more vsebovati vsega, kar bi bilo pomembno. Definicija mora biti najprej logično pravilna in vsebinsko ustrezna. Nikjer ni določeno, koliko vrstic naj bi imela.

socializma«. Ko smo že več kot dvajset let gradili socializem, je v Zahodni Evropi in ZDA leta 1968 prišlo do upora proti »sistemu« (v ZDA povezanem s protesti proti vojaškemu angažiranju v Vietnamu) in do študentskih revolucij, ki so si na svoje prapore zapisale poleg *Make love not war* in *Flower power* tudi *Power to the people*, oblast ljudstvu (in *Teacher, leave the kids alone*, kar je imelo blagodejne vzgojne posledice). Protestna gibanja Afroameričanov so se dogajala pod geslom *black power* itn. V Jugoslaviji je partija po prekinitvi odnosov s sovjetsko partijo začela razvijati »socializem s človeškim obrazom« (prej niso pomislili, da bi mogel socializem imeti nečloveški obraz, in tudi poslej ni bilo zaželeno odkrivati nečloveške poteze v »človeškem« socializmu). Kljub temu je tudi pri nas prišlo do študentskih protestov in »neposrednih akcij« (dirigiranih, kot vemo zdaj), v katerih so se zavzemali za »pravi« socializem, to je ultrasocializem enakih želodcev in maoistične »kulturne revolucije«. V gumbnicah so protestniki nosili značke z Leninovim likom.

Zahodnim komunistom in socialistom se ni posrečilo vpeljati diktature proletariata in ni jih bilo malo, ki so nam zavidali in so še vedno upali, da bo ljudstvo vendarle tako ali drugače tudi pri njih prevzelo oblast in pometlo s kapitalističnim izkoriščanjem. Zahodni družboslovci so prihajali k nam občudovat in raziskovat samoupravljanje in naš »človeški« socializem. Angleški prijatelji so občudovali našega študenta, ki je prišel tja z Leninovo značko na zavihku, in mu zavidali. Nemški zgodovinar Nolte pravi, da so v začetku 80-tih let v Zvezni republiki Nemčiji (Zahodni Nemčiji) v šoli pri številnih predmetih govorili o Marxu.¹⁷ Tedaj so bili tudi različni nemški in angleški časopisi s področja socialnega dela polni marksističnega diskurza.¹⁸ Takrat je v srbskem prevodu izšla znana knjiga *Socialno delo v kapitalističnih produkcijskih pogojih* (Hollstein, Meinhold 1973)¹⁹, ki je *plaidoyer* za socialno delo v funkciji razrednega boja.²⁰

Prava renesansa marksizma v Zahodni Evropi

¹⁷ Navajam po »Marksizem oživlja: Socializem kot alternativa neoliberalizmu«, *Delo* (iz Spiegla) 12. 9. 2005.

¹⁸ Gl. npr. časopis za socialno delo in socialno pedagogiko *Neue Praxis* (v knjižnici FSD).

¹⁹ Marianne Meinhold v knjigi *Methodisches Handeln in der Sozialen Arbeit* (1994, 1998), katere soavtorica je, prejšnje knjige ne navaja. Očitno ni več relevantna za razpravo o metodiki socialnega dela.

v času, ko so se pri nas vrstile reforme, s katerimi so poskušali popraviti slabo delujoče socialistično plansko gospodarstvo in družbo in v kampanjah »marksistične idejnosti« odstraniti kritike sistema. Nekateri filozofi, zlasti Tine Hribar (1983, 1984) in Ivo Urbančič (1971), so že prepoznali v marksizmu »prevratno metafiziko« kot duhovno podstat gibanja, ki je za uresničitev velike Ideje pravične družbe in »boljšega sveta« žrtvovalo milijone ljudi.

Toda zdi se, da levičarji na Zahodu vsega tega niso videli in uvideli. To vzdusje neuresničenih upov in hrepenenja levičarskih zahodnjakov izraža težnja po osvoboditvi in oblasti preziranih in razžaljenih, po »moči« in »krepitvi moči«, po razrednem boju. – Nasledek te zgodovinske *šale* je obravnavana definicija. Tega si ne morem razlagati drugače, kot da sta bili obe mednarodni organizaciji, ki sta botrovali definiciji, pri tem pod vplivom idej »generacije 68« in njenih ideoloških potomcev, ki se s »kritično družbeno teorijo« borijo za »drugačen svet« in dajejo proteste proti globalizaciji za zgled socialnim delavcem (Ferguson 2006). Iz prepričanja, da se socialno delo od primera do primera brezperspektivno ukvarja s posledicami nepravilne razdelitve družbenega bogastva in vsakršnega zatiranja, ko bi si moralo z razrednim bojem prizadevati za njegovo prerazdelitev od bogatih k revnim in za osvoboditev, izvirajo tako trditve kot opustitve v obravnavani definiciji socialnega dela, ki je tako izrazito politično pristranska, ko bi morala biti kot definicija stroke in vede politično nevtralna. Za od politike neodvisno stroko sem se zavzemal nekdanj in se tudi danes.

²⁰ Na področju metodologije akcijskega raziskovanja smo lahko opazili ta masivni povratek odpisane ideologije v delih nekaterih nemških družboslovcev, ki so to obliko raziskovanja razglasili za »emancipacijsko znanost« in celo kriterije znanstvenosti videli v prispevku znanosti k emancipaciji ljudi od zatiranja (Haag *et al.* 1972, Moser 1978, prim. Meseč 1982). Enak kriterij ocene znanstvenih del so uporabljali naši partijski ideologi. Znanstveno je bilo, kar je prispevalo h graditvi socializma in samoupravljanja (ki sta po definiciji osvoboditev izpod zatiranja). Ideologi socialnega dela govorijo, da je (napredno, edino pravo) socialno delo tisto, ki prispeva k emancipaciji – osvoboditvi in »opolnomočenju«.

PRO DOMO SUA

Očitno je, da imam obravnavano definicijo in pojmovanja, ki so jo o(ne)mogočila, za zgodovinski anahronizem, ki bi bil zanimiv, če ne bi bil žalosten. Mojo kritično distanco do evropskega pojmovanja socialnega dela je omogočilo branje del Tineta Hribarja, drugih slovenskih filozofov in drugih ustvarjalcev na področju kulture in humanističnih ved, ki so v sivih časih tvegali kritiko marksistične ideologije in njeno razkrinkanje. Njihova dela imam za najvišji vzpon slovenskega duha v preteklem stoletju. Obžalovanja vredno je, da jih na področju socialnega dela mnogi očitno ne poznajo. Če bi jih, ne bi mogli ostati nekritični do evropskih (in svetovnih) anahronizmov in recidivov.

VIRI

Globalni standardi izobraževanja in usposabljanja za socialno delo & Predlog novega etičnega kodeksa v socialnem delu (2005). Ljubljana: Skupnost centrov za socialno delo, Fakulteta za socialno delo. Prevod Jelka Zorn.

Ferguson, I. (2006), *Drugačen svet je mogoč: Radikalno socialno delo v 21. stoletju* (v tej številki).

Glaser, B., Strauss, A. (1967), *The Discovery of Grounded Theory*. New York: Aldine de Gruyter.

Haag, F., Krüger, H., Schwärzel, W., Wildt, J. (ur.) (1972), *Aktionsforschung*. München: Juventa.

Hollstein, W., Meinhold, M. (ur.) (1973), *Sozialarbeit unter kapitalistischen Produktionsbedingungen*. Frankfurt/M.

Hribar, Tine (1983), *Metoda Marxovega Kapitala*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

– (1984), *Kopernikanski obrat*. Ljubljana: Slovenska matica.

– (2004), *Evroslovenstvo*. Ljubljana: Slovenska matica.

Jones, L. (2005), *The social Invention of a Profession* (neobjavljeno).

Lüssi, P. (1991), *Systemische Sozialarbeit*. Bern, Stuttgart: Paul Haupt.

Mesec, B., Čačinovič Vogrinčič, G. (1996), Kvalitativna analiza posameznega primera: Analiza kronoloških in interakcijskih vzorcev (na primeru socialnega dela z družino), *Socialno delo*, 35, 2: 89-114.

Mesec, B. (1982), *Metodologija akcijskega raziskovanja v socialnem delu I*. Ljubljana: VŠSD (poročilo o raziskavi).

Moser, H. (1975, 1978), *Aktionsforschung als kritische Theorie der Sozialwissenschaften*. München: Kösel Verlag.

Pečarič, E. (2005), Osebna asistenca – temeljni pripomoček za hendikepirane. Referat na 2. kongresu socialnega dela. *Tradicije, prelomi, vizije*. Portorož: FSD, Društvo socialnih delavk in delavcev.

Urbančič, I. (1971), *Leninova »filozofija« ali o imperializmu*. Maribor: Obzorja.

Wise, J. B. (2005), *Empowerment Practice with Families in Distress*. New York: Columbia Univ. Pres.